

URDUCA KUR'ÂN TERCÜMELERİNİN TARİHİ GELİŞİMİNDE BATI'NIN ETKİSİ

Western Influence on the Historical Development of the Urdu
Translations of the Qur'an

Abdülhamit BİRİŞİK*

Özet

Hint alt kıtasında başlangıcından itibaren tabii ve ağır bir seyir izleyen Kur'an ve tefsir çalışmaları hristiyan misyonerlerin XVI. yüzyıldan sonraki dini ve ilmi faaliyetleri neticesinde farklı bir çehre kazanmıştır. XVIII yüzyıla kadar daha çok Arapça kaleme alınan tefsirler zamanla Urduca ve diğer mahalli dil ve lehçelerde de yazılmaya başlanmıştır. Misyonerlerin halk üzerindeki tesirini kırmaya yönelik olarak hazırlandıklarını düşündüğümüz Şah Veliyullah Dihlevî ve oğullarının Farsça ve Urduca Kur'an tercüme ve tefsirleri, peşlerinden yüzlerce çalışmanın yapılmasına da öncülük yapmışlardır. Bu makalede önceleri misyoner ve oryantalistlerin mahalli dillerdeki çalışmalarını etkisiz kılmak daha sonra ise buna ek olarak müslüman halkı İslâm hakkında bilgilendirmek için hazırlanan Kur'an tercüme ve tefsirlerine değinilecek ve bunlardan bazıları kısaca tanıtılacaktır. Makale aynı zamanda, Türkiye'deki Kur'an araştırmacılarının dikkatini Hint alt kıtasında yapılan Kur'an tercüme ve tefsirlerinin ortaya çıkış nedenlerine ve tercüme ve tefsirlerinin ilmi değerlerine dikkat çekme gibi bir hedef de gütmektedir.

Anahtar Kelimeler

Hint Alt Kıtası, Cizvitler, Misyonerler, İngilizler, Henry Martyn Şah Veliyullah Dihlevî, Şah Abdulkadir Dihlevî, Nezir Ahmed, Vahiduzzaman Han, Mevdudi, Pir Kerem Şah Ezheri.

I. Giriş

Emevî Halifesi Velid b. Abdulmelik devrinde İslâm'la şereflenen Hint alt kıtasında müslüman Arapların yönetim ve nüfuzu hicri beşinci asrın ortalarına kadar sürmüştür¹. Hindistan'ın büyük bir kısmının müslümanların eline geçmesi ve köklü kültürel değişimlerin yaşanması Gazneliler devrindedir. Gazneli Mahmud (ö. 421/1030) ve sonraki komutanlar bu bölgeleri ele geçirmekle kalmadı burasını kendileri için vatan edindiler, dinler ve kültürler arası etkileşimin kapılarını açtılar². Gerek Gazneliler

* Yrd.Doç.Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fak., abdulbir@uludag.edu.tr

¹ Mubârekpûri, Kadî Athar, "el-Hukûmâtü'l-Arabiyyetu fi'l-Hind ve's-Sind" (trc. Abdulaziz İzzet Abdulcelil), *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, V/3, İslâmâbâd 1970, s. 46-7.

² Lal, K.S., *Early Muslims in India*, New Delhi 1984, s. 27; Bayur, Y., Hikmet, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1946, 127-186; Bedâşânî,³

Abstract

The study of Qur'an and Tafseer in Indian sub-continent has seen natural and slow progress until the eighteenth century. Although books on Qur'an and of tafseer until this century were composed mostly in Arabic, later Urdu and other local languages and dialects were used too. This was the direct result of the activities of missionaries and western scholars who have begun to use these languages for their Biblical and Islamic studies in India. Shah Waliullah Dihlawi and his three sons prepared tafseers in Persian and Urdu as well as the translations of the Qur'an to reduce or stop Christian missionaries' influence on the Muslim masses. These studies have been followed by many other Qur'anic commentaries and translations by muslim scholars. This article firstly deals with the question of why muslim scholars changed their attitude towards the Qur'anic studies after the religious activities of Christian missionaries towards Indian people. Secondly, it deals with Urdu translations of the Qur'an in India and their scholarly value. The article tries to draw attention of Turkish scholars to the importance of Urdu translations of the Qur'an.

Key Words

Indian Sub-Continent, Jesuits, Missionaries, Henry Martyn, Shah Waliullah Dihlawi, Shah Abdulkadir Dihlawi, Nazir Ahmad, Vahiduzzaman Khan, Maududi, Pir Karam Shah Azhari.

gerekse sonraki Türk devletleri hakim oldukları coğrafyada ilim ve din adamlarına büyük değer verdiler ve çok sayıda eğitim kurumu oluşturdular³. Hindistan'da Gazneliler'le başlayan Türk-İslâm hâkimiyeti İngilizler'in 1857 bağımsızlık savaşı sonrası idareyi ele geçirmelerine kadar devam etti. Gaznelilerin bölgeye en büyük hediyesi "Urdu" dilidir. Hindistan'da pek çok dil ve lehçe bulunması sebebiyle farklı bölgelerdeki insanların birbiriyle iletişiminde büyük problemler yaşanmaktaydı. Gazneliler ve sonraki Türk devletleri bölgeye Orta Asya'dan çok sayıda müslüman getirmiş ve bunları Hindistan'ın farklı bölgelerine iskan etmişlerdi. Ayrıca İslâmlaştırma faaliyetlerinde bulunan

Makbûl Beg, "Hind", *Urdu Dâire-i Ma'ârif-i İslâmiyye (UDM)*, I-XXIII, Lahor 1964-89, XIV, 175.

³ İkrâm, Şeyh Muhammed, *Âb-ı Keşer*, Lahor 1992, s. 59-62.

mutasavvıfların büyük bir kısmı da yine Orta Asya menşeli Türklerdi. Orduda görev yapan Türk asıllı komutanlar ile Hindu komutan, asker ve tercümanlar birbirleriyle kaynaşmakta ve bir-diğerinin dilini öğrenmekteydiler. Ülkenin tümünü dolaşan mutasavvıfların ve İslâm tebliğcilerinin bu kaynaşma ve etkileşimde rolleri büyüktür. Bu kaynaşma sonunda Türk ordusu içerisinde ve saray çevresinde zamanla yeni bir dil doğmaya başlar. Cümle yapısı olarak Gazneli devlet adamlarının ve üst düzey askeri ve sivil erkanın dili olan Türkçe'nin⁴ esas alındığı bu dile Arapça, Farsça, Türkçe ve mahalli dillerden çok sayıda kelime ve kullanım girer⁵. Zamanla gelişen Urduca, yerliler ve Orta Asyalı kavimler arasında köprü vazifesi görür, toplumun genel kabulünün akabinde de dilde edebi ürünleri verilmeye başlar⁶. Dekkenî ve Gucerâtî adlarıyla lehçeleri oluşan Urduca Bâbürlülür döneminde iyice gelişir; Evrengzib Âlemgir (saltanatı 1658-1707) zamanında ise dilde dini ıstılahlar ve Arapça, Farsça kelimeler ağırlığını hissettirir⁷. Günümüzde de "Urdu" ve "Urdu Dili" adlarıyla varlığını sürdürmekte olan bu dil Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Güney Afrika, İngiltere ve diğer bir çok ülkede takriben dörtüyz milyonu aşkın⁸ insan tarafından konuşulmaktadır.

Urdu dilinde yapılan tercüme ve tefsir çalışmalarının Kur'ân tercüme tarihinde önemli bir yeri olmakla birlikte ülkemizde gereği gibi bilinmemektedir. Urduca Kur'ân tercüme tarihini Türk ilim çevrelerinde yeterince bilinmemesinde dil farkı, bölgenin uzaklığı ve ülkemizde ilmi araştırmaların ağır ve sistemsiz işleyişi gibi bir takım gerekçelerden söz edilebilir. Yıllar önce bu konuda iyi bir başlangıç yapan İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı IRCICA'nın "World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Quran: Printed Translations: 1515-1980 (İstanbul 1986)" adıyla hazırladığı bibliyografik çalışma bir bilgi zenginliği sağlamışsa da yayın dilinin İngilizce olması ve başka sebeplerle dikkatlerin bu yönde yoğunlaşması için

kafi gelmemiş gibidir. IRCICA'nın bu çalışmasına bakıldığında en geniş yerin Urdu diline ayrıldığı, bölgedeki Farsça, İngilizce, Hintçe, Pencabice, Sindice, Peştuca, Sanskritçe, Tamilce, Telugu... gibi diller de hesaba katılırsa neredeyse diğer dünya dillerinde yapılanlar kadar Kur'ân tercümesinin Hint alt kıtasında yapıldığı sonucu çıkar. Mesela bu çalışmanın kapsadığı zaman içerisinde bölgede hazırlanıp yayınlanan Kur'ân tercüme tarihini listeli adedi Urduca 770, Pencabice 60, Sindice 49, Peştuca 37 olmak üzere toplam 816'dır. Bunların bir kısmının mükerrer ve farklı baskılar olduğunu hesaba kattığımızda bile sayı bir hayli kabarıktır. Bölge ulemasının Farsça ve İngilizce Kur'ân tercüme tarihini bulmaktadır. Aynı dönem içerisinde Türkçe hazırlanan ve basılan Kur'ân tercüme tarihini mükerrerleriyle birlikte listeli adedi 301 iken Farsça'da toplam 172 çalışma yapıldığı kaydedilmektedir. Kaldı ki IRCICA'nın bu listesi hem eksiktir hem de yazma halindeki Kur'ân tercüme tarihini kapsamamaktadır⁹. Pakistan Dil Kurumu (National Language Authority) tarafından yayınlanan kitabiyat serisi içerisinde yer alan Kur'ân tercüme tarihleri ve tefsirleri kitabiyatlarının¹⁰ ve diğer bölgesel çalışmaların incelenmesi sonucunda sayının daha fazla olduğu görülecektir.

Makalemizde, bütün bu Kur'ân tercüme tarihini tanıtmak mümkün olmayacağı için bunun yerine Hint alt kıtasında Kur'ân tercüme tarihini ortaya çıkartan ve çoğalış sebeplerine dikkat çekmeyi ve bunlardan birkaçını kısaca tanıtmayı hedeflemekteyiz. Bu makalenin ortaya çıkmasının bir diğer önemli nedeni de, Türkiye'de yaşayan müslümanlar olarak bölge insanı ile aynı dini, aynı mezhebi (Hanefilik)¹¹ bir dereceye kadar aynı kökeni¹² ve benzer bir dili paylaşıyor olmamızdır. Bu kadar ortak payda konuşan mezhepçilik ve ırkçılık temeline oturmaksızın böyle bir çalışmayı zorunlu kılmıştır. Zira Urduca yazılan bir Kur'ân mealini alıp Türkçe'ye aktardığımız ve üzerinde redaksiyon türünden bir çalışma yaptığımız takdirde kendisinden istifade edilebilecek bir meal metni rahatlıkla ortaya çıkabilecektir.

4 Türkçe gerek konuşma gerekse edebiyat dili olarak on sekizinci yüzyıla kadar alt kutada varlığını ve etkinliğini sürdürmüştür (İlgili literatür için bk. Schimmel, Annemarie, *Islamic Literatures of India (A History of Indian Literature serisinde)*, Wiesbaden 1973, s. 23-26.

5 Urdu dilinin menşei tartışmaları için bk. Câlîbî, Cemil, *Tarih-i Edeb-i Urdu*, I-II, Lahor 1987, I, 3; Sedîd, Enver, *Urdu Edeb ki Muhtasar Tarih*, İslâmâbâd 1991, s. 43; Buhârî, Süheyl, "Mes'ele-i Ağâz-i Urdu", *Lisâni Makâlât* (ed. Süheyl Buhârî), İslâmâbâd 1991, III, 334.

6 Eserlerinde Hindî (Urdu) kelimeler kullanan ilk şâir ve yazarın Türk asıllı Emir Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325) olduğu belirtilmektedir (Hayatı için bk. Mirza, Mohammad Wahid, *The Life and Works of Amir Khusrau*, Lahore 1962; İkrâm, *Âb-ı Kevser*, s. 177-96; Türkmen, Erkan, *Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, Ankara 1989; Kurtuluş, Ruza, "Emir Hüsrev-i Dihlevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1995, XI, 135-7).

7 Abdülhak, "Urdu", *UDM*, I, 344.

8 Seyyid Habîbulhak Nedvî Urduca'nın dünyanın üçüncü büyük dili olup 576 milyon insan tarafından konuşulduğunu iddia etmektedir (bk. "Urdu ki Ehemmiyet", *Câmi'a*, XC/5, Delhi 1993, 28).

9 Pek çok dildeki yazma Kur'ân tercüme tarihini yayınlayan IRCICA yakında Urduca, Türkçe ve Farsça yazma Kur'ân tercüme tarihini de yayımlayacaktır.

10 Mesela bk. Ahmed Han, *Kur'ân-ı Kerim'in Urdu Tercüme Tarihini*, İslâmâbâd 1987; Nakvî, Cemil, *Urdu Tefsiri*, İslâmâbâd 1992; Şattârî, Seyyid Hamîd, *Kur'ân-ı Mecîd key, Urdu, Terâcîm u Tefsîr ka Tenkîdî Mutâla'a*, Haydarâbâd (Dekken) 1982; Seyyid Dâcîst (Sayyarah Digest) *Kur'ân Number*, I-III, Bahâr 1988.

11 Hanefîlik İslâm dünyasının Hint alt kıtasında (Asya ve Anadolu) olmak üzere üç büyük coğrafyasında temsil edilmektedir. Bu üçünde de bu mezhebi uygulayan hakîm unsur Türklerdir.

12 Hindistan, Pakistan ve Bangladeş nüfusunün %4-5'ini bölgeye Orta Asya'dan gelip yerleşen daha sonra buraya adapte olan Türkler'den oluştuğu tahmin edilmektedir. Bölgede Anâdil Urduca olan %7-9'luk nüfusun bir kısmının Türk kökenli olduğunu en açık delili bu nüfus kitlesi aile içinde herhangi birerka ait olmayan Urduca'yı anadil olarak kullanılmakta ve kendiletilen mahalli türklardan herhangi birine ait görmemektedirler. Şahsi görüşlerimizde bu husus defalarca ifade edilmiştir.

II- Hint Alt Kıtasında İlk Tercüme Faaliyetleri

Ana dili Arapça olmayan milletler İslam'la şeref- lendikten sonra uzun yıllar, oluşturulan eğitim kurumlarında yetişen âlimleri vasıtası ile kendi toplumlarını din ve dinin kaynakları konusunda bil- gilendirmişler mahalli dillerde Kur'an tercümesi ve tefsiri ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bazı toplumlarda ise Kur'an'ın başka bir dile çevrilmesi hoş karşılan- mamıştır. Hint toplumu da benzer bir eğilim içerisinde olmuş, yüz yıllar boyunca Kur'an tercü- mesine ve bu yolla Kur'an'ın toplumun tüm kesim- lerine ulaştırılmasına ihtiyaç hissedilmeyen veya toplumun gündeminde böyle bir problem yok iken XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Batılılarca başlatılan Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an çevirileri nedeniyle bir ihtiyaç hissedilmeye başlanmıştır.

Hindistan'da Kur'an, hadis, fıkıh, kelim gibi ilim- lerin ve Arapça eserlerin düzenli eğitimi ilk İslâm fetihlerinin akabinde başlamıştır. Ancak gerek Kur'an'ın gerekse hadislerin mahalli dillere tercüme- si birkaç istisna dışında sonraki dönemlerde olmuş- tur. Kur'an'ın kendine ait mucizevi dil özelliklerini de gerekçe gösteren bazı ilim adamlarının, onun ter- cümesine ve hatta dini ilimlerin halka inmesine karşı çıktıkları bilinmektedir. Benzeri inhisarcı anlayışın bir kısım katı hristiyan din adamlarında ve Yahudi bilginlerinde de olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nevi -sözüm ona- müslüman ilim adamları Kur'an'ın baş- ka dillere çevrilmesine tamamen karşı olduklarından sırf bu sebeple Kur'an'ın çevirisi işinin bir hayli ge- ciktiği söylenebilir¹³. Ancak özellikle Gazneliler'den sonra burada etki alanı oluşturan Çiştîyye tarikatına mensup alim ve mutasavvıflar halka İslâm'ı anlatmak için yeni gelişmekte olan Urdu dilini kullanmışlar ve sohbetlerinde Farsça ve Arapça'yi bilmeyenlere Ur- duca açıklamalar yapmış ve ilgili ayetleri Urduca'ya tercüme etmişlerdir¹⁴. Bu bakımdan adından söz edilen büyük mutasavvıf ve ilim adamı Bende Nevâz Gîsudrâz'dır¹⁵. Bu münferit ve eksik çalışmalar bir yana, Hint alt kıtasında yapılan ilk tam Kur'an ter- cümesinin hangisi olduğu ve ne maksatla yapıldığı netliğe kavuşmayı bekleyen bir problem olarak var- lığını sürdürmektedir. Tahminlere göre, Hint alt kıtasında yapılan ilk Kur'an tercümesi Sindi dilinde hazırlanmış olup Iraklı bir alim tarafından 270 yılın- da tamamlanmıştır¹⁶. Büzürg b. Şehriyar'ın (ö. IV/X. yüzyıl) *Kitâbü Acâ'ibi'l-Hind* adlı eserinde

¹³ Şattari, a.g.e., s. 24-25.

¹⁴ Şattari, a.g.e., s. 26-27. Ayrıca bk. Abdulhak, *Urdu ki İbtidâi Neşv vü Nümâ meyn Süfeyâey Kirâm ka Kâm*, tür.yer.

¹⁵ Abdulhak, Abdulhak, *Urdu ki İbtidâi Neşv vü Nemâ meyn Süfeyâey Kirâm ka Kâm*, Evrenğâbâd (Dekken) 1933. s. 24; a.mlf., "Urdu", *UDMİ*, I, 337; a.mlf., "Ordu", *IA*, IX, 393; Sedid, Enver, *Urdu Edeb ki Muhtasar Tarih*, İslâmâbâd 1991, s. 72.

¹⁶ Nakvî, a.g.e., s. 22.

naklettiğine göre Kuzey Pencab'ın yöneticisi Raca, Mansura bölgesi yöneticisi Abdullah b. Abdulaziz'den birisini görevlendirerek Kur'an'ı ter- cüme ettirmesini talep etmiş, Abdullah da Irak asıllı bir alimi görevlendirmiş ve böylece Kur'an Yâsin sûresine kadar tercüme edilmiştir. Bu Kur'an ter- cümesini okuyan Hintli Raca müslüman olmuştur¹⁷.

Urduca'da ilk Kur'an çevirisi ise XVI. asrın son- larında kaleme alınmıştır. Mütercimi ve yazım tarihi anlaşılamayan Arınme cüzü tercümesinde yer yer tef- sir mahiyetinde kısa notlar da bulunmaktadır. Urdu dili bakımından dönemin bütün özelliklerini taşımak- la birlikte, muhteva ve tercüme tekniği bakımından zikre değer önemli bir hususiyeti bulunmamak- tadır¹⁸. Kadı Muhammed Muazzam Senbelî de 1131 (1719) yılında bir Kur'an tercümesi yapmıştır. Mütercimi bilinmeyen bir Kur'an tercümesinin hazırlanış tarihi ise 1150'dir (1737). Gerek yazma halinde¹⁹ bulunan bu iki tercüme ve gerekse diğer tercümelemlerin hazırlanış saiklerinin neler olduğu konusunu tam olarak bilemiyoruz. Ancak Bölgede XVI. yüzyılın ortalarından itibaren faaliyet gösteren hristiyan misyonerlerin Urdu dilini öğrenip bu dilde yayın yapmalarının etkisi olabilir. Bu tahminimizin gerekçeleri ve konunun ayrıntısı üzerinde ileride durulacaktır. Ancak, bundan önce misyonerlik faaliyetlerini hazırlayan nedenleri gözden geçir- menin daha faydalı olacağını düşünüyoruz.

III- Batılıların Hint Alt Kıtasına Yönelik Politikaları ve Misyonerlik

Avrupalılar, Gırnata'nın düşüp (1492) müslü- manların İspanya'dan tamamen çıkarılmasından ve Amerika'nın aynı yıl keşfinden sonra ticari seyahat- lerinde ve misyonerlik faaliyetlerinde Hint alt kıtasını hedef bölgelerden biri olarak seçmişlerdi. Onlara göre bu bölge zengin doğal kaynakları ve putperest (pagan) kabul edilen az eğitimli yerli nüfusu ile Avru- pa'nın emellerini gerçekleştirme bakımından en ideal yerlerden biriydi. Batılıların, misyonerlik faaliyet- lerıyla Hintlileri hristiyanlaştırarak alt kıtada bir etki alanı oluşturma gibi hedefleri de vardı. Daha mis- yonerler bölgeye gitmeden önce Avrupa'ya bölgeyle ilgili gelen ilk bilgiler Hindistan'la ticari faaliyetlerde bulunan Portekizli, Venedikli, Hollandalı, Fransız, İtalyan ve İngiliz denizciler yoluyla ulaşmıştır. Bunlar kendi ülkelerine Hindistan'ın coğrafi, mali, idari, di- ni, etnik ve sosyal yapısı ile ilgili bilgiler vermekte ve insanları buralara gelme noktasında teşvik etmektey- diler. Bu bilgiler Hindistan'a olan ilgiyi artırmış ve

¹⁷ Şattari, a.g.e., s. 23-24.

¹⁸ Abdulhak, "Purâni Urdu meyn Kur'an-ı mecid key Terâcim u Tefâsir", *Seyyare Daast (Kur'an Number)*, II, 178; Sâliha Abdulhakim Şerefüddin, *Kur'an-ı Hakîm key Urdu Terâcim*, Karaçi, ts. (Kadiimi Kütübhanesi), s. 83.

¹⁹ Ahmed Han, *Kur'an-ı Kerîm key Urdu Terâcim*, s. 12.

1550'li yıllardan başlayarak buralara kalıcı mahiyette misyonerler ve bütün ülkeyi dolaşan tüccar ve seyyahlar gelmeye başlamıştır. Özellikle Babürlü hükümdarları Ekber Şah (ö. 1605), Cihangir (ö. 1627) ve Şah Cihan'ın (ö. 1657) saltanat yıllarında bu misyoner ve seyyahlar ülkede dolaşmak ve Hıristiyanlık propagandası yapmak için büyük kolaylıklar elde etmişlerdir. Ekber Şah'ın Portekizlilerin kolonisi olan kuy şehri Goa'dan üç ayrı zamanda istediği Cizvit papazlar²⁰ sarayda ve çarşı-pazarda kendi dinlerinin propagandasını en rahat bir biçimde yapmağa muvaffak oldukları gibi Hindistan'ın muhtelif bölgeleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler elde etme imkanına da kavuşmuşlardır. Ekber Şah'a hediye edilen Kitab-ı Mukaddes'in ilk tercümelerinin bu yıllarda yapıldığı da bilinmektedir. Ayrıca Cizvitler hıristiyanlık ve İslam'la ilgili eserler de kaleme almışlardır²¹.

Hindistan'a gelen Batılılar mahalli dillerle birlikte Urduca'yı da öğrenmekteydiler. Mesela Cizvit papazı İngiliz Thomas Stephens 1579'da Hindistan'a gelmiş ve burada 1619'a kadar 40 yıl kalmıştır. Stephens'in Hindustani denilen Urduca'yı bilimsel usullerle inceleyen ve bu dilin basit gramerini yine bu dilde yazan ilk kişi olduğu söylenir. Ayrıca o, Konkani ve Marati dillerini de öğrenmiş ve bu dillerde de yazılar kaleme almıştır²². Cizvit papazlarının halka yönelik propaganda faaliyetleri müslüman alimleri rahatsız etmişse de Babürlü devletin talih-siz bir şekilde misyonerleri kollaması ve misyonerlerin sistemli çalışmaları müslümanların çabalalarını sonuçsuz bırakmıştır. Okuma yazması olup da sadece Urduca ve mahalli dilleri bilen yerli halka yönelik olarak başlatılan en önemli ve etkin kampanya, Urduca ve diğer mahalli dillerde Hıristiyanlık ve İslâm ile ilgili daha çok propaganda yönelik kitap ve broşürler hazırlayarak dağıtmak idi. Bu şekilde halkın dini düşüncelerinde köklü değişiklikler yapmayı hedefliyorlardı. Uzun bir süre misyonerlerin daha çok Hindulara yönelik olarak devam ettirdikleri

bu faaliyetleri bir ölçüde başarılı da oldu ve münhasıran kast sisteminin altında bulunan birçok Hindu kendi dinini bırakarak Hıristiyanlığa geçti.

Misyonerlik faaliyetlerinin ikinci ve daha güçlü dönemi Hindistan'ın büyük bir kısmının İngiliz Doğu Hint Şirketi'nin nüfuz alanına girmesinden sonra başlar. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde başlayan Protestan misyonerliği 1813 yılından sonra şirket tarafından da güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Ferdi ve misyoner teşkilatlarınca organize olarak devam eden Urduca'yı ve diğer mahalli dilleri öğrenme faaliyeti Doğu Hint Şirketi'nin desteğiyle sistemli hale getirildi. İngilizlerce bu dillerde eğitim veren kolejler açıldı ve bazı yerel medreselerin yönetimini de üzerlerine aldılar. Batılı misyonerlerin ve ilim adamlarının bu dönemlerde Kitab-ı Mukaddes'i ve Kur'an-ı Kerim'i Urduca'ya ve hatta diğer bazı mahalli dillere çevirerek yaygınlaştırdıkları bilinmektedir. Bunun en temel hedefi gerek Kur'an'ı gerekse Kitab-ı Mukaddes'i kendi tercüme tarzları ve tercüme getirdikleri yorumlarıyla sunmaktır. Mesela Benjamin Schultze 1725 yılında Kitab-ı Mukaddes'in Tamil dilindeki çevirisini tamamlamış, Urduca çevirisini ise 1741'de yapmıştır²³. İlk modern misyoner olarak bilinen Protestan papaz Henry Martyn (1781-1812) ise Doğu Hint Şirketi'nin görevlisi olarak Hindistan'da beş yıl (1806-1810) kadar kalarak İncil'in Arapça, Farsça Urduca ve diğer mahalli dillere çevrilmesi programını organize etmiştir. Asıl itibarıyla 1804 yılında Serampore'de başlayan faaliyet Kalküta'daki Fort William Koleji'nin yardımlarıyla ikmal edilmiştir²⁴.

Henry Martyn'in Urduca hocası olan ve Fort William Koleji'nin kuruluşunda (kuruluş 1800) görev alan John Gilchrist (ö. 1841)²⁵ önderliğinde Mevlvî Emânetullah Şeyda, Mir Bahadır Ali, Gavs Ali Hafız, Kazım Ali, Mevlvî Fazlullah'dan oluşan bir heyet Fort William College adına 1803-1804 yılları arasında bir Kur'an tercümesi de hazırlamıştır²⁶. Amerikalı Kalvinist Presbiteryan (Presbyterian) misyonerleri de Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmiş ve 1844 yılında Delhi'deki Matbaa-i Peygam'da bastırmışlardır²⁷. Ayrıca din değiştirerek hıristiyan olan Peder Dr. Ahmed Şah *Tercümetü'l-Kur'an* (Kanpur 1915, 508 s.)²⁸ ve Peder Ali Bahş *Tefsîr-i Kur'an* (Lahor

²⁰ Ignatius Loyola (1491-1556) tarafından 1534 yılında Roma'da kurulan Katolik Cizvitler tarikatının tarihi, yapılıncası ve faaliyetleri hakkında bk. Barthel, Manfred, *The Jesuits: History and Legend of the Society of Jesus* (trc. Mark Howson), New York 1984; O'Malley, John W., *The First Jesuits*, Cambridge (USA) 1994; Taxil, Leo, *Cizvitlerin Tarih-i Muhtasarı* (trc. Ahmed Rasim), İstanbul 1304; Güngör, Ali İsrâ, *Cizvitler ve Katolik Kilisesindeki Yeri*, Ankara 2002; Tümer, Günay, "Cizvitler", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 40-42.

²¹ Bu dönemde yapılan misyonerlik faaliyetleri için bk. Jarrics, Pierre Du, *Akbar and the Jesuits* (ed. Sir E. Denison Ross-Eileen Power, trc. C.H. Payne), New Delhi 1979; Krishan, Y., "European Travellers in Mughal India: An Appreciation", *Islamic Culture*, XXI, Haydarâbâd 1947, s. 216-217; Hambye, Edward R., "The First Jesuit Mission to Emperor Akbar", *Islam in India: Studies and Commentaries I* (ed. Christian W. Troll), New Delhi 1982.

²² James Southwood, "Thomas Stephens, S.J., The First Englishman in India", *The Islamic World in Foreign Travel Accounts: Mughal India According to European Travel Accounts: Texts and Studies II* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1996, s. 82.

²³ bk. Schimmel, Annemarie, *İslâm in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 181; Metcalf, Barbara Daly, *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860-1900*, Princeton 1982, s. 48.

²⁴ Powell, Avril Ann, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 1993, s. 82-83, 89.

²⁵ Powell, a.g.e., s. 90.

²⁶ Abdülhak, "Purânî Urdu meyn Kur'an-ı Mecid key Terâcim ve Tefsîr", s. 180; Sâliha, a.g.e., s. 95-96. Geniş tanıtımı için bk. Şattari, a.g.e., s. 188-203.

²⁷ Sâliha, a.g.e., s. 98.

²⁸ Sâliha, a.g.e., s. 122.

1935)²⁹ adıyla Kur'an'ı Urduca'ya çevirmişlerdir.

IV- Batılılara Karşı Yapılan 'Tepkisel' Kur'an Çalışmaları

Evrenzib Âlemgîr'den sonra Babürlü Devleti'nin gücü iyice azaldı ve ülke yavaş yavaş İngilizler'in kontrolüne girdi. Batıların müslüman ve diğer yerli halklara karşı olan niyetlerini zamanında keşfeden Şah Veliyyullah Dihlevî (1703-1762) ve oğullarının ise bunların menfi etkilerini azaltıcı tedbirler aldıklarını görmekteyiz. Bizzat Şah Veliyyullah'ın ümmeti bir araya getirecek tarzda Kur'an eğitimine önem vermesi, hatta muhalefete rağmen³⁰ Kur'an'ı Farsça'ya çevirmesi³¹; oğullarının, bölge halklarını bütünleştirici bir dil olan Urduca'yı özel hocalar marifetiyle öğrenmelerini sağlaması ve onları Kur'an tercüme ve tefsirine yönlendirmesi bu tedbirlerden bazıları olarak görülmektedir. Bu dönemde büyük oğlu Şah Abdülaziz Dihlevî (1746-1824) Kur'an'ın Farsça bir tefsirini yazmış, ortanca oğlu Şah Refiüddin (1750-1818) Kur'an'ı Urduca'ya tercüme etmekle kalmamış bir de Urduca tefsir yazmıştır. Küçük oğlu Şah Abdülkadir (1753-1814) ise Urdu dilinin şaheseri olan Kur'an tercümesini hazırlamış ve "Müzihu Kur'an" adıyla Urduca muhtasar bir tefsir yazmıştır. Bütün bu faaliyetlerin bölgede sürdürülen hıristiyanlaştırma ve misyonerlik faaliyetlerine karşı yürütüldüğünün en önemli delili Şah Abdülaziz Dihlevî'nin ülkeyi ele geçirmeye çalışan İngilizler'e karşı tavrıdır. O, özel bir imtiyaz anlaşması ile ve ticaret yapmak maksadıyla kuruluşuna izin verilen İngiliz Doğu Hint Şirketi'nin aslı hüviyetinden çıkıp Britanya Krallığı'nın Hindistan üzerindeki dini, siyasi ve ekonomik emellerini gerçekleştirme aracı olmaya başladığını gördüğü için yakın dostları ve talebelerini uyarılmış hatta bir görüşe göre onları silahlı mücadeleye teşvik etmiştir. Hindistan'ın İngiliz denetimine giren bölgeleriyle ilgili verdiği meşhur "dârü'l-harb" fetvası (1218/1803) bu anlayışın mahsulüdür³². Şah Abdülaziz, İngiliz hâkimiyeti öncesinde yazdığı bir şiirinde de bu konuya şöyle dikkat çeker:

"Ben, mal mülk sahibi İngilizler'in Delhi ve Kâbil arasını ele geçirip ifsat edeceklerini görüyorum"³³. Alman şarkiyatçı Annemarie Schimmel'e göre ise, Şah Refiüddin ve Şah Abdülkadir'i Kur'an'ın Urduca çevirisini yapmaya sevkeden âmil Benjamin Schultze'nin Tevrat ve İncil'i 1741'de Urduca'ya çevirmesidir. Schimmel'in bu iddiası bölgenin kültür tarihçilerinden Seyyid Athar Abbas Rizvî tarafından bazı açılardan tenkit edilmişse de³⁴ bu iddiayı tasdik eden veriler de³⁵ bulunmaktadır.

Özellikle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren niyetlerini iyice belli eden Batıların, kendi düşüncelerini yerli dillerde ortaya koyma ve bu dilleri bilen Batıların istihdam ederek bölge insanı üzerinde bir tesir meydana getirme planları, müslümanların eserlerinde Arapça'nın yanında, hatta ondan biraz daha fazla olarak Urduca'yı da kullanmaları sonucunu doğurmuştur. Babürlü yönetimi 1832 yılında Urduca'yı devletin resmi dili ilan etmiştir³⁶. Müslümanlar tarafından bu dönemden itibaren yapılan Kur'an tercümelerinin bir tepki ürünü olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Ancak tepki de olsa, bir hata ve eksikliğin gecikmiş telafisi sayılabilecek bu faaliyetler insanların Kur'an'a olan ilgisini artırmış, halkın Kur'an'la buluşmasına vesile olmuş ve güzel çalışmaların vücuda gelmesini sağlamıştır³⁷.

İngilizler'in 1857 bağımsızlık savaşından sonra Hindistan'ı tamamen ve fiilen ele geçirmeleri müslümanların gelecekle ilgili ümitlerini büyük ölçüde yok etmişse de büsbütün yeise düşmemişler, toparlanarak kendi aralarında örgütlenmişlerdir. Kısa zaman içerisinde Delhi, Diyobend, Birili, Aligarh, Leknev ve Haydarâbâd merkezli ekoller oluşmuş; bunların Kur'an eğitimini merkeze almaları sonucunda da 1870'lerden sonra Kur'an'ın tercüme ve tefsirleriyle Urduca eserler tabir yerindeyse bir patlama yaşamıştır. Bölgede yapılanmasını ilk tamamlayan Hindistan Ehl-i hadis ekolünün önde gelen

²⁹ Ahmed Han, a.g.e., s. 192; Sâliha, a.g.e., s. 127.

³⁰ Bir kısım -sözüm ona- ulema tercüme sebebiyle Şah Veliyyullah'ın katlini öngörmüşlerdi (bk. Süreyya Dâr, *Şah Abdülaziz Muhaddis Dihlevî*, Lahor 1991, s. 81).

³¹ *Fethü'r-rahman*, Haşimi Press, Delhi 1296. Kur'an'ın tercüme edildiği dönemde müslüman halkın Kur'an'a olan ilgisi sadece hastalara okumaktan ibaretti, onun manalarına nüfuz etme ve tanıma yönünde bir gayret yoktu. Dihlevî ailesinin Kur'an üzerine eğilip eserler meydana getirmesinden sonra halkta Kur'an'a yönelik bir şevk oluştu. Bunu üzerine medrese ve mescitlerde Kur'an'ın anlamının öğrenilmesi için özel yerler açıldı (bk. Dar, a.g.e., s. 110).

³² Fetvanın metni için bk. Miyân, Seyyid Muhammed, *Ulemâ-i Hind ka Şândâr Mâzi*, I-VI, Karaçi 1986-92, II, 79-83; Dâr, Süreyyâ, *Şah Abdülaziz Muhaddis Dihlevî*, Lahor 1991, s. 127-8; Faruqi, Ziya-ul-Hasan, *The Deoband School and the Demand for Pakistan*, Lahore 1962, s. 2-3; Qureshi, Ishtiaq Husain, *The Muslim Community of the Indo-Pakistan Subcontinent 610-1947*, Delhi 1985, s. 220.

³³ en-Nedvî, Ebü'l-Hasen Ali, *Tarih-i Da'vet u Azimet*, I-VII, Karaçi, ts., V, 367.

³⁴ Rizvi, Saiyid Athar Abbas, *Shah Abd al-Aziz: Puritanism, Sectarian, Polemics and Jihad*, Canberra-Avustralya 1982, s. 104.

³⁵ Pakistanlı büyük dilci Cemil Câlîbî, önemini kavrayarak Urduca öğrenen ve bu dilde eser veren bablılarla ilgili olarak geniş bir liste vermektedir (bk. Calibi, *Tarih-i Edeb-i Urdu*, II, 1061-7).

³⁶ Şattari, a.g.e., s. 412.

³⁷ Kur'an'ın dünyanın çeşitli bölgelerinde muhtelif dillere çevrilmesini, insanların Kur'an'ın metninden ve Kur'an'ın dilinden uzak tutmak için modernizmin ve Batı düşüncesinin bir ürünü olarak gösterenlerin varlığı inkar edilemez. Ancak toplumun ilimle uğraşan kesimi eserleri ve en başta da Kur'an ve hadisleri orijinal dilinde incelediği, hüküm çıkarmak ve içtihat yapmak istediği taktirde Arapça'yı kullandığı taktirde hakkında ne tür hüküm verilirse verilsin temel kaynakları tercüme etmenin bir sakıncası olmasa gerektir. Çünkü ana dili Arapça olmayan insanların İslam'a girdiği ilk yıllardan itibaren Kur'an'ın ve dini metinlerin tercümesi konusu müslümanlarca tartışılmış ve uygun bulunmuştur. Tartışmalı olan başka dile çevrilen Kur'an metninin namazlarda da okunup okunmayacağı konusudur.

temsilcisi Siddık Hasan Han Kannevcî (1832-1890) Bôpal (Bhopal) emiresi ile evlenince büyük bir maddi imkan elde etmiş ve bu imkanları dini ilimlerin yaygınlaştırılmasına ve hadis külliyyatının Urduca'ya çevirisine harcamıştır. 1800'lü yılların başlarına kadar hemen hemen hiçbir hadis külliyyatı Urduca veya başka bir mahalli dile çevrilmemişken, hatta *Miškâtü'l-Mesâbih*'ten başka bir eser yaygın değilken, Siddık Hasan Han, Kütüb-i Sitte ve Muvatta'yı Urduca'ya çevirterek neşretmiştir³⁸. Seyyid Emir Ali Melihâbâdî (1858-1919) de Urduca Sahih-i Buhari Şerhi yapmış ve *Fetevâ-yı Hindiyeye*'yi (Fetevâ-yı Alemgiriyeye) Urduca'ya çevirmiştir³⁹. Ahmed Hasan Dihlevî (1842-1920), Vahidüzzaman Han (1850-1920), Senaullah Amrîsarî (1868-1948) ve daha pek çok Ehl-i hadis ekolü mensubu alim Kur'ân ve hadisle ilgili Urdu dilinde neşriyat yapmıştır. 1866 yılında Diyobend kasabasında kurulan Dârülulûm-i Diyobend ve buraya bağlı medreselerde yürütülen Kur'ân programları sayesinde onlarca büyük Kur'ân mütercimi ve müfessiri, hadis alimi ve şârihi yetişmiş ve Urduca eserler telif edilmiştir⁴⁰. Haydarabad Nizamlığı'nın desteğiyle İslâmî ilimler büyük ivme kazanmış ve telif ve tercüme olarak Urdu dilinde sayısız çalışmalar yapılmıştır. Birelvî, Ehl-i Kur'ân, Şia düşünce ekollerine mensup alimlerce de çok sayıda Urduca Kur'ân tercümesi, tefsiri, fıkıh ve hadis kitabı hazırlanmıştır. Bu bakımdan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla yirminci yüzyılın ilk yarısını Urduca eser telifi ve neşrinin altın yılları olarak görebiliriz.

V- Onsekizinci Yüzyıldan Günümüze Kadar Yapılan Bazı Urduca Kur'ân Tercümeleri

Hint alt kıtasında XVIII-XX. yüzyıllarda çok sayıda Kur'ân tercümesi yapılmıştır. Bir kısmı ciddi emek ürünü olan bu tercüme toplumdaki önemli dini ve içtimai fonksiyon icra etmiştir. Sayısı yüzlerle ifade edilen Urduca Kur'ân tercümelerinin tamamını burada tanıtmak veya en azından birkaç cümleyle bunlardan bahsetmek makalemizin hacmini zorlayacağı gibi faydalı da olmayacaktır. Bunların geniş bir listesini görmek isteyenler IRCICA'nın ve Pakistan Dil Kurumu'nun yukarıda bahsi geçen çalışmalarına başvurarak ihtiyaçlarını giderebilirler. Bu sebeple burada bunlardan özellikle Şah Veliyyullah Dihlevî âilesine mensup alimlerce yazılan meallere ve sonraki dönemlerde ciddi bir emek ürünü olarak ortaya çıkan çalışmalardan bazılarına yer vermek

daha isabetli olacaktır.

1. Şah Veliyyullah Dihlevî ve Ailesinin Kur'ân Çalışmalarına Katkısı

Hint alt kıtasında Kur'ân ve Hadis araştırmalarının yeniden canlanmasındaki en büyük pay Şah Veliyyullah Dihlevî'ye ve çocuklarına aittir. Batlıların Kur'ân üzerindeki çalışmaları ve halka yönelik devam eden Hıristiyanlığa davet faaliyetlerinde İncillere yaptıkları vurgu dini ilimleri sağlam ve anlaşılır bir biçimde halka ulaştırmayı zorunlu kılmıştı. İşte bu gayeyle Şah Veliyyullah Dihlevî, Kur'ân'ı *Fethu'r-rahmân fi tercümeti'l-Kur'ân*⁴¹ adıyla Farsça'ya tercüme etti ve *Kavânînu't-tercüme* adlı bir çalışma yaptı. Medreselerde yürütülen dini ilimler eğitiminde Kur'ân'a vurgu yapması da Kur'ân'ın tercümesi alanına özel bir önem verdiğini gösterir⁴². Şah Veliyyullah bu tercümenin kenarına bazı âyetlerin tefsirini yazmış ve müşkil yerleri açıklamıştır. Bu haşiyeler daha sonra kitabî şekil almıştır⁴³. Farsça tercüme daha sonra başta Türkçe ve Arapça olmak üzere başka dillere de aktarılmıştır⁴⁴. Şah Veliyyullah Dihlevî'nin başlattığı Kur'ân'a dönüş ve İslâmî ilimleri topluma yayma projesi ilk başta çocukları ve torunları tarafından sahiplenilmiştir. Bunların yetiştirdiği talebe ve ilim adamları ise çalışmalarını daha da sistemli hale getirerek bütün topluma yaymışlardır. Diyobendî ekolünün önde gelen isimlerinden Ubeydullah Sindî (1872-1944) Hicaz'da Kazanlı âlim Mûsâ Cârullah Bigiyef'e imla ettirdiği *İlhâmu'r-Rahmân fi tefsiri'l-Kur'ân alâ usûli'l-İmâm Şah Veliyyullah ed-Dihlevî* (Karaçi, ts.) isimli Arapça tefsirini Şah Veliyyullah Dihlevî'nin düşüncesi⁴⁵ üzerine bina etmiştir. Sindî'nin Urduca'ya da tercüme edilmiş olan bu iki ciltlik Arapça tefsirden başka yine Dihlevî'nin görüşlerini kullandığı *el-Makâmu'l-Mahmûd* (Amme cüzü tefsiri), "*Ceng-i İnkılâb*", "*Sûre-i Fâtiha ki Siyâsî Tefsir*", "*Sûre-i Feth ki Hakîmâne İnkılâbî Tefsir* (Ünvân-ı İnkılâb)" ve "*Kur'ânî Düstûr-ı İnkılâb* (Müzzemmil ve Müddessir sûrelerinin tefsiri)" adlı sûre ve cüz tefsirleri de vardır. *Şâh Veliyyullah aôr Un ki Siyâsî Tahrîk* (Lahor, ts., el-Mahmûd Akademi) ve *Şâh Veliyyullah aôr Un ka Felsefe* (Lahor, ts., el-Mahmûd Akademi) adıyla hazırladığı

⁴¹ Bu tercüme Gulam Mustafa el-Kâsımî'nin düzeltmeleriyle Sindî Edebî Board tarafından yeniden basılmıştır (Haydarâbâd-Sind 1401/1980-1).

⁴² İkrâm, Şeyh Muhammed, *Rûd-i Kevser*, Lahor 1992, s. 554.

⁴³ Tanıtımı için bk. Kıdvâi, Sâlim, *Hindustânî Müfessirin aôr Un key Arabî Tefsireyn*, İdâre-i Meârif-i İslâmî, Lahor 1993, s. 227-8

⁴⁴ bk. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II. 722.

⁴⁵ J.M.S. Baljon makalesinde, Sindî ile Şah Veliyyullah'ın Kur'ân anlayışını karşılaştırmış ve Sindî'nin onu ne ölçüde anlayıp yorumladığını ortaya koymaya çalışmıştır (bk. "A Comparison Between the Qur'anic Views of 'Ubayd Allah Sindhi and Shah Wali Allah", *Islamic Studies*, 16/3 (İslâmâbâd 1977), s. 179-88).

³⁸ Ayrıntılar için bk. Daudi, Halid Zaferullah, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul 1995, s. 184; Binşik, Abdulhamit, *Hind Altlatası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 150-151.

³⁹ Binşik, a.g.e., s. 127.

⁴⁰ Bu çalışmaların bir listesi için bk. Binşik, a.g.e., s. 174-177.

eserlerde Dihlevî'nin toplumsal ihya projesinin izleri sürülmektedir. Sindi dışında daha bir çok âlim Dihlevî'nin Kur'an'a dönüş projesini benimsemiştir.

a. Şah Refiüddin Dihlevî'nin Kur'an Tercümesi

Şah Veliyyullah'ın ikinci oğlu Şah Refiüddin (1750-1818) Kur'an'ın tercümesini⁴⁶ küçük kardeşi Şah Abdulkadir'den önce yapmışsa da basımı daha sonra gerçekleşmiştir. Şah Refiüddin'in tercümesi ilk olarak 1254/1838'da Kalküta'da sonra da müteaddid defalar farklı yerlerde basılmıştır⁴⁷. Tercüme "tahte'l-lafz (satr altı)" yani, "ayetdeki kelimelerin altına çevirilen dildeki müteradifini koyma" usulüyle yapılmıştır. "Lafzî tercüme" diye de anılan usulle yaptığı tercümesinde mütercim Şah Veliyyullah'ın Farsça çevirisinden büyük oranda istifade etmiştir. Müterâdiflerin, anlaşılması oldukça zor olan Urduca kelimelerden⁴⁸ seçilmiş olması çevirinin zor anlaşılması sonucunu doğurmuştur⁴⁹. Ancak bir bakıma çevirinin bu tarzı ona "luğatu'l-Kur'an" özelliği de kazandırmıştır. Tercüme için seçilen karşılıklar uygun olduğu takdirde Kur'an'ın manalarına nüfuz etme açısından birtakım faydaları olduğu söylenebilir. Müteaddit kaynaklarda bu tercümenin özellikle kültürlü kesime hitap ettiği belirtilmiştir. İşte bu nevi bir okuyucu da, Kur'an'ı lafzî tercümesinden anlamaya çalışırken Kur'anî kavramlardan kopmayacağı için, sağlam bir Kur'an bilgi ve kültürü oluşabilir⁵⁰. Şah Refiüddin'in tercümesi, sonraki dönemlerde pek çok Kur'an mütercimi tarafından örnek alınmış ve bazı tefsirlerin içinde meal olarak aynen basılmıştır.

b. Şah Abdulkadir Dihlevî'nin Kur'an Tercümesi

Hint alt kıtasındaki Kur'an tercüme tarihinde Şah Abdulkadir Dihlevî'nin (1753-1814) Kur'an tercümesi⁵¹ bir kilometre taşı mesabesindedir. O, bu tercümesini yoğun bir mesai ile 12 (başka bir görüşe

göre 14 veya 18) yılda tamamlamış (1205/1790)⁵², gelen talep üzerine de tercümenin ardından *Müzihu Kur'an* adıyla çok kısa bir tefsir yazmıştır⁵³. Şah Abdulkadir'in bu iki eser dışında çalışması yoktur. Ömrünü bu tercümeyle hasretmiştir denilse yeridir. Tercüme ilk olarak 1245/1829 (2. baskı: Kalküta 1253/1837) yılında Kalküta'da tabedilmiş ve baskısı günümüze kadar müteaddit defalar tekrarlanmıştır⁵⁴. Tefsirle birlikte ise ilk olarak Delhi 1307/1889 yılında basılmıştır.

Urduca Kur'an çevirileri tarihinde Şah Abdulkadir'in Kur'an tercümesinin bir ilk olarak kabul edilmesinin ana sebebi daha önce yapılan tercümelerin ya birkaç süre ile sınırlı kalması ya da dil ve üslup bakımından genele hitap etmemesidir. Tercümenin, Urdu dilinin iyice geliştiği, kullanımının arttığı, istihlamlarının oturduğu bir dönemde ve uzun bir zamana yayılarak hassas bir şekilde hazırlanmış olması mükemmelliğinin en önemli sebeplerindendir. Hint Müslümanları tercümeyle, hem Dihlevî ailesinin temsil ettiği çizgiye ve müellifin kendisine olan güven hem de dilinin güçlülüğü, üslubunun kolaylığı ve akıcılığı sebebiyle büyük bir şevkle benimsediler. Şah Abdulkadir'in Kur'an tercümesi ne bugün ülkemizdeki yaygın çevirilerde olduğu gibi âyetlerin uzun cümlelerle tercümesi gibi ne de eski Türkçe'de⁵⁵ ve birtakım Urduca tercümelerde olduğu gibi satır altında kopuk kopuk lafız tercüme gibidir. Bu çalışmada âyetler manalı parçalara bölünerek "bâ muhâvere ve rozmerre (anlaşılabilir sâlim günlük konuşma dili)" denilen bir tarz ve ifade seviyesi ile tercüme edilmiştir. Kurulan cümleler okuyucuya âyetin tercüme edilen bölümleriyle ilgili olarak doyurucu mana bütünlüğü verecek şekildedir⁵⁶. Bu tarz bir tercümede ulemanın, âyetlerin ona nazîre çağrışımı yapacak tarzda tam bir bütünlük içerisinde diğer bir dilde ifadesini hoş görmemeleri etken olmuştur denilebilir⁵⁷. Şah Abdulkadir'in tercümesinin dili oldukça akıcı olup kelimeler günlük dilden seçilmiştir. Halkın kullandığı kelimeler tercih edilmekle birlikte bu kelimelere Kur'an'ın mefhumunu ifade edebilmesi için zaman

46 Çevirinin bizzat kendisi tarafından mı yoksa talebesi Seyyid Ncef Ali tarafından mı hazırlandığı hususu tartışmalıdır. Özel Kur'an (tercümesi) derslerinin Seyyid Ncef Ali tarafından not alınıp derlenmesi sonucu oluştuğu görüşü kuvvettir.

47 Detaylı bilgi ve kaynaklar için bk. Birışık, *a.g.e.*, s. 67.

48 Dil özellikleri ve kullanılan yabancı lafızların mahiyeti için bk. Kâdiri, Muhammed Eyyüb, *Urdu Nesr ki İrtikâ meyn. Ulemâ ka Hissa*, Lahor 1988, s. 63-9.

49 Sattârî, *a.g.e.*, s. 159-60; Sâliha, *a.g.e.*, s. 197; Rizvi, *a.g.e.*, s. 104.

50 Sattârî, bu tercümeden örnekler vermekte ve diğer tercümelele mukayese etmektedir (bk. *Urdu Terâcim*, s. 159-82).

51 Anlatıldığına göre Şah Abdulkadir rüyasında Kur'an'ın kendisine nazil olduğunu görür. Rüyasını ağabeyi Şah Abdülaziz'e anlatır. O da vahiy Hz. Peygamber'in risaleti ile sona ermiş olduğundan bunun Kur'an'a hizmet etmek anlamında yorumlanabileceğini ve kendisinin Kur'an'a büyük hizmeti dokunacağını söyler. Şah Abdulkadir'in Kur'an tercümesi bu rüyanın bir yorumu olarak kabul edilmektedir (bk. el-Hasenî, Abdülhay, *Nüzhetu'l-havâtr ve behcetü'l-mesâmi ve'n-nevâzir*, I-VIII, Haydarâbâd-Dekken 1931-70, VII, 295).

52 Bk. Şattârî, *a.g.e.*, s. 144; Dihlevî, Şah Abdulkadir, *Tefsiru Müzihu'l-Kur'an*, Lahor, ts., s. 2.

53 Fâruk Han, Muhammed, *Şah Abdulkadir ki Kur'an Fehmî*, Lahor 1986, s. 20.

54 Yazma ve matbu nüshaları için bk. Kâsımî, Muhammed Sâlim v.dgr., *Câize-i Terâcim-i Kur'anî*, Diyo bend 1968, s. 20-2; Şattârî, *a.g.e.*, s. 144-5; Ahmed Han, *Urdu Terâcim*, s. 133-53; Sâliha, *a.g.e.*, s. 175-7; Muhtâr-ı Hak, *a.g.m.*, II, 232.

55 Bu tür Türkçe tefsirlerle ilgili bk. Hamidullah, Muhammed Yaşaroğlu, Macit, *Kur'an Tarihi: Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Terceme ve Tefsirleri Bibliyografyası*, Ankara 1991, s. 117-125.

56 Bu açıdan bir bakıma Elmalı Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirindeki âyet tercümelerine benzer.

57 Sâliha, *a.g.e.*, s. 188. Benzer düşünceler yakın zamanlara kadar Türk dünyasında da olmuştur (Mesela bk. Yazır, Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, I, 8-9).

zaman yeni manalar yüklenmiştir⁵⁸. Böylece Urdu dilindeki kelimelere kullandıkları yerli manaya ilaveten İslâmî bir renk verilmiştir. Bu yeni ilâve mana Sanskritçe'den, dolayısıyla Hinduizmden etkilenen eski mananın yerini aldığından dilin kavramlar düzeyinde İslâmlaşması da sağlanmıştır⁵⁹. Urdu dili ve edebiyatı araştırmacılarından ve Pakistan Dil Kurumu'nun başkanlarından, Cemil Câlîbi bunu Urdu dili için çok olumlu bir etki olarak görmekte ve "Bu Kur'ân çevirisi Urdu dili sözlüğü niteliğiyle bir hazine gibidir" demektedir⁶⁰. Sir Seyyid Ahmed Han da tercüme bu açıdan övmüştür⁶¹. Türkçe çevirilerde de hassas Kur'ânî kelime ve kavramlar için seçilecek karşılıklarda dikkatli olunması aynı sonucu verebilir ve dilimizdeki kelime ve kavramlardaki anlam kaymalarını bir ölçüde önleyebilir.

Şah Abdulkadir çoğunlukla lafzî tercüme tercih etmemiş; çok söz sarf ederek çalışmanın kabank hale gelmemesi için de imkan nispetinde az fakat kolay anlaşılır kelimeler kullanmıştır. Urduca gibi köklü bir geçmişi olmayan bir dilde böylesi bir işi yapmanın zorluğunu bir kez daha hatırlamalıyız. Çeviride Şah Refiuddin'in tercümesinin aksine mümkün mertebeye Arapça ve Farsça kelimelerden uzak durulmuş, ancak bu kelimeler ya çok bilinip kullanılıyorsa ya da yerlerine Urduca'da doyurucu karşılık bulunamıyorsa kullanılmışlardır. Şah Abdulkadir'in tercümesinde az kelime kullanılmaya özel gayret gösterilmiş, mana anlaşılıyorsa lüzumsuz uzatmalarda bulunulmamıştır. Mesela Şah Refiuddin'in Kur'ân tercümesi ile yapılan bir mukayeseye göre Şah Abdulkadir tercümesinde daha az kelime kullanmıştır⁶². Kur'ân, kitap üslûbuyla değil de takrir ve hitap üslûbuyla indiği için, mütercim eserinde bu özelliği büyük bir başarı ile yansıtmıştır⁶³. Tercüme yeni düzenleyen Şeyhü'l-Hind Mahmud Hasan Diyobendi'nin "Şah Abdulkadir sahih konuşma ve hitap diline göre yaptığı Kur'ân çevirisinde, âyetlerin nazmını, kelimelerin tertibini ve luğavi manalarını o derece güzel yansıttı ki, ileri derece bir şey söylemekten çekiniyorum ama şu kadarını söyleyeceğim: Bu bizim gibilerin işi değildir" sözü onda beşer takatini zorlayan bir başarının ortaya konulduğuna işaret etmektedir⁶⁴.

Tercümede sözlük manası aynı olan Kur'ânî lafız ve istihlâhara her yerde aynı karşılık verilmemiş duruma ve siyak-sibaka göre değişik karşılıklarla tercüme edilmiştir⁶⁵. Bu husus Türkçe Kur'ân tercümelerinin bir çoğunda maalesef ihmal edilmektedir.

Kur'ân üslûbunun bir parçası olarak manayı zenginleştiren takdim ve tehirler Şah Abdulkadir'in tercümesinde dilin müsaade ettiği oranda aynen gösterilmiş ve Kur'ânî vurgu korunmaya çalışılmıştır⁶⁶. Yer yer âyetin lafzî tercümesi yerine, Urduca'da nasıl ifade edilmesi gerekiyorsa o şekilde tercüme edilmiştir. Çeviriye bütüncül bir bakışla bakıldığında görülür ki Şah Abdulkadir, adeta Kur'ân'ı önce çok geniş olarak tefsir edip müşkil lafızların medlûlünü ortaya koymuş ve daha sonra bu medlûla uyan ve titizlikle seçilen Urduca kelimeyi ve ifade tarzını tercümesinde kullanmıştır⁶⁷. Bunu Seyyid Süleyman Nedvi'nin "Şah Abdulkadir'in Kur'ân çevirisi ve tefsirinde başarılı olmasının sırrı Kur'ân'ı anlamak için büyük zaman ve çaba harcamasında gizlidir." sözü açıkça desteklemektedir⁶⁸. Şah Abdulkadir'in Kur'ân tercümesini müteakip bazı açıklayıcı haşiyeleler yazdığından ve bunun daha sonra *Mûzihu Kur'ân* adıyla neşredildiğinden söz etmiştik. Böyle bir tefsire neden ihtiyaç duyulduğu konusu çok açık değildir. Bazıları Şah Abdulkadir'in, Kur'ân'da, ne kadar iyi tercüme edilirse edilsin, başka bir dilde ifadesi bir hayli güç olan ifadelerin bulunması sebebiyle kısa tefsir yazdığına kânidir. Böylece o, bu nevi lafız ve âyetlerin tercümesinde düşmüş olabileceği hataları kısa tefsirle giderme yoluna gitmiştir⁶⁹. Kur'ân'ı anlamada tercümenin tek başına yeterli olmayıp bir hocaya ihtiyaç duyulacağını Şah Abdulkadir'in kendisi de "Her Hindistanlıya bu tercüme yoluyla Kur'ân'ın manaları açığa çıkacaktır; ancak yine de hocaya ihtiyaç vardır" sözüyle ifade etmiştir⁷⁰.

Şah Abdulkadir'in tercümesi sonraki dönemlerde pek çok tercüme kaynağı olduğu gibi birçok tefsirin âyet meallerinde de bu tercüme kullanılmıştır. Bölgede yaptığı tesire binaen İngiliz misyoner Papaz T.P. Hugh tarafından misyonerlere kolaylık olsun diye Latin harflerine de aktarılmış, önsöz ve giriş yazılmış, misyoner E.M. Wherry tarafından eklenen bir indeksle birlikte 1876 yılında Ludyâne'deki

⁵⁸ Tercümede kullanılan kelime ve deyimler konunun müteahhaslarından Muhammed Eyyüb Kâdiri tarafından bütün yönleriyle analiz edilerek dil açısından değerlendirilmiştir (bk. *Urdu Nesr*, s. 47-59).

⁵⁹ Kur'ân tercüme sebepleri Urdu diline giren yeni kelimeler ve konunun boyutları için bk. Seyyid Ahmed Han, *Makâlât*, VII, 255; Han, Gulam Mustafa, "Urdu meyn Kur'ânî Muhâverey", *Seyyare Dacist* (Kur'ân Number), Lahor 1988, II, 301-4.

⁶⁰ Örnekler için bk. Calîbi, *Tarih-i Edeb-i Urdu*, II, 1055, 1059.

⁶¹ Muhammed Fâruk Han, Şah Abdulkadir ki Kur'ân Fehmi, Lahor 1986, s. 21.

⁶² Şattârî, *a.g.e.*, s. 162; Sâliha, *a.g.e.*, s.189; bk. Calîbi, *Tarih-i Edeb-i Urdu*, II, 1056-7).

⁶³ Sâliha, *a.g.e.*, s. 174 (mesela bk. Ra'd, 26).

⁶⁴ Mahmud Hasan, *Mûzihu Furkân*, Medîne 1989, Mukaddime, s. 2.

⁶⁵ Mahmud Hasan, *Mûzihu Furkân*, Mukaddime s. 4, 6; Sâliha, *a.g.e.*, s. 181. Mesela namaz kılmayı emreden âyetlerden Bakara 3, Lokman 4 ve Beyyine 5'de geçen *يقومون* (yukûmûne) kelimeleri normal olarak Urduca'daki "namaz parnâ" fiiliyle tercüme edilebilirken o önce ve sonrasını dikkate alarak âyetleri üç ayrı şekilde tercüme etmiştir.

⁶⁶ Mahmud Hasan, *a.g.e.*, Mukaddime, s. 3; Sâliha, *a.g.e.*, s. 181.

⁶⁷ Bu inceliğe işaret edebilecek misaller için bk. Mahmud Hasan, *a.g.e.*, Mukaddime s. 5.

⁶⁸ Kâsımî, *Mehâsin*, s. 21.

⁶⁹ Şattârî, *a.g.e.*, s. 178.

⁷⁰ bk. Mahmud Hasan, *a.g.e.*, Mukaddime, s. 2.

Mission Press'de basılmıştır⁷¹. Sir Seyyid Ahmed Han *Tefsîrî'l-Kur'ân*'ında küçük değişikliklerle bu tercümeyle kullanmıştır⁷². Sıddık Hasan Han Kannevcî *Tercümânü'l-Kur'ân* adını verdiği geniş tefsirinde yeni bir tercüme hazırlamak yerine bu Kur'ân tercümesini kullanmıştır⁷³. Ahmed Hasan Dihlevî ise Şah Veliyyullah Dihlevî ve iki oğlunun tercümelerini almış kendisi de *Ahsenü'l-fevâid* isimle bazı açıklayıcı notlar ilave ederek bu üç eseri birlikte "*Tin Tercemôn Vâlâ Kur'ân* (Üç Tercümeli Kur'ân)" adıyla neşretmiştir (Delhi 1898, 1928)⁷⁴. Tercümenin dilinin anlaşılmasında çıkan zorluklar üzerine Şeyhu'l-Hind (ö. 1920)⁷⁵, yazılmasından 120 yıl sonra tercümeyle gözden geçirip sadeleştirmiş ve bazı küçük değişiklikler yapmıştır. 1923'te *Mûzihu Furkân* adıyla basılan bu eser büyük beğeni topladığı için, Suudi Arabistan Devleti hacılar için muhtelif dillerde bastırarak dağıttığı Kur'ân mealleri için Urduca'da bu çalışmayı seçmiştir. Şah Abdulkadir'in Kur'ân tercümesini ilmi olarak inceleyen eserler de kaleme alınmıştır. Bu tercümenin Türkiye'deki ilim camiasına tanıtılması ve ondan istifadenin sağlanması için kapsamlı ve uygulamalı bir çalışma yapmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz.

2. Deputy Hafız Nezir Ahmed'in Kur'ân Tercümesi

Köklü bir aileye mensup olan ve kendisini felsefe, matematik, dil ve edebiyat alanlarında yetiştiren Hâfız Nezir Ahmed (ö. 1912)⁷⁶ bazı ilmi eserlerinin yanında dini, milli ve ahlaki romanlar da yazmıştır. Benzer düşünceleri paylaştığı Seyyid Ahmed Han'ın dostudur. Üst düzey devlet memuriyetinde bulunduğu için "deputy (dipti)" lakabıyla şöhret yapmıştır. Kur'ân tercümesi "*Hamâil-i Şerif*", "*Garâ'ibü'l-Kur'ân*", "*Kur'ân-ı Mecid Mütercem*" ad-

larıyla anılır. Nezir Ahmed Hint alt kıtasında Kur'ân'ı ilk defa tam cümleler halinde tercüme eden kişidir. Böyle bir tercüme hazırlamasındaki en önemli nedenin İngiliz misyonerlerinin müslümanlara yönelik faaliyetini etkisiz kılma ve halkın satır altı Kur'ân tercümelerinden fazla istifade edememesi olduğu ifade edilir⁷⁷. Tercümesinde tam cümleler kullanması ve bazı hatalar bulunması sebebiyle özellikle geleneksel medrese ekolleri tarafından çok ciddi bir biçimde eleştirilmiş ve Kur'ân çevirisi aleyhinde kitaplar ve risaleler yazılmıştır⁷⁸. Nezir Ahmed'in tercümesinde ayetteki ifadeyi yanlış anlama sonucunda ortaya çıkan bazı yanlış çevirilere Şattari de dikkat çekmekte ve bunlara dair örnekler vermektedir. Tercümesinde bazı ağır Farsça, Arapça ve İngilizce kelimeler de kullanmıştır. Ancak bunlar tercümenin değerini yok edecek türden değildir. Kendisi Urdu dilini çok iyi kullanan biri olduğu için akıcı ve edebî tercümesi büyük rağbet görmüş ve muhtelif bölgelerde çok fazla sayıda baskısı gerçekleşmiştir (Delhi 1314/1896, 1316/1898, 1317/1899, 1319/1901, 1323/1905, 1325/1908, 1347/1923...) ⁷⁹.

3. Vahîduzzaman Han'ın Kur'ân Tercümesi

Hindistan Ehl-i Hadis ekolünden olmakla birlikte mutaassıp olmayan Vahîduzzaman Han (1850-1920)⁸⁰ Haydarabad Dekken'de doğup orada vefat etmiştir. Yetişme döneminde Haydarâbâd'ın özel durumu sebebiyle iyi bir eğitim alarak yetişmiştir. Sayısı yüze varan çalışmalarının büyük bir kısmı hadis kitaplarının tercümeleridir. Sıddık Hasan Han'ın temel hadis kitaplarını Urduca'ya tercüme projesi içerisinde kardeşi Bedüzzaman ile birlikte yer almış ve bir manada tercüme işinde iyice yetişmiş ve pişmiştir. *Vahîdü'l-luğat* isimli 28 ciltlik hadis istihlâhları sözlüğü hadisle ilgili kitapları arasında en önemlisidir⁸¹. Kur'ân ve tefsirle ilgili *Tefsîr-i Vahîdî* adıyla bir tefsir, *Mûzihatu'l-furkân* adıyla bir meal ve *Tebvîbü'l-Kur'ân li Zabti Mezâmîni'l-furkân* adıyla konulu Kur'ân metinleri kitabı hazırlamıştır. Bu alanda iki eseri daha vardır⁸². Kur'ân tercümesinin adı *Kur'ân-ı Mecid Mütercem* olarak da anılır. Vahîduzzaman'ın *Tebvîbü'l-Kur'ân li Zabti Mezâmîni'l-furkân* adlı çalışması gerek Kur'ân ve gerekse Kur'ân dışındaki kitaplar taranarak seçilen önemli konular yüz bir ana başlık altında sunulmuş ve bu başlıklara uyan Kur'ân ayetlerinin Urduca mealleri burada verilmiştir. Bu önemli çalışma İngiliz

⁷¹ Şattârî, a.g.e., s. 159; Eren, Halit-Binark, İsmet, *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Quran: Printed Translations: 1515-1980*. İstanbul 1986, s. 531.

⁷² Sâliha, a.g.e., s. 211.

⁷³ *Tercümânü'l-Kur'ân* ile Şah Abdulkadir'in tercüme ve tefsirinin karşılaştırması için bk. Saeddullah, *The Life and Works of Muhammad Siddiq Hasan Khan Nawab of Bhopal*, Lahore 1973, s. 119-123.

⁷⁴ Bu çalışmanın muhtelif baskıları için bk. Ahmed Han, *Urdu Terâcim*, s. 37-38; Bîrîşîk, a.g.e., s. 142.

⁷⁵ Hint alt kıtasında geniş bir yelpazedeki ulma ve siyasetçi tarafından "Şeyhü'l-Hind (Hindistan'ın Ulu Kişisi)" ünvanıyla ödüllendirilen Mahmud Hasan gerek ilimdeki derinliği, gerek birleştirici kişiliği, gerek Hindistan'ın en kapsamlı eğitim kurumu olan Dârü'l-İlm-i Diyobend'deki 40 yılı aşkın hocalık ve idarecilik gerekse siyasetteki hedefleri sebebiyle hakkında hep iyi şeylerin söylendiği bir şahsiyettir. İlmî ve fikri hayatı için bk. Asgâr Hüseyin, *Hayât-ı Şeyhu'l-Hind*, Lahor 1977; Miyyân, Seyyid Muhammed, *Tahrîk-i Seyhu'l-Hind*, Karaçi 1988; Medenî, Hüseyin Ahmed, *Nakş-ı Hayât*, Karaçi ts., II, 130-270; Bîrîşîk, Abdulhamîd, "Şeyhu'l-Hind Mahmud Hasan Diyübendi", *İlim ve Sanat*, sy. 41 (Nisan 1996), s. 55-69; Nezîr Hüseyin, Seyh, "Mahmud Hasan", *UDMİ*, XX, 32-39.

⁷⁶ Hayatı ve Kur'ân çalışmaları için bk. Şattârî, a.g.e., s. 463-472; Sâliha, a.g.e., s. 243-255.

⁷⁷ Şattârî, a.g.e., s. 464.

⁷⁸ bk. Şattârî, a.g.e., 460-470; Sâliha, a.g.e., s. 243-244.

⁷⁹ Ahmed Han, a.g.e., s. 257-261.

⁸⁰ Hayatı ve ilmi kişiliği için bk. Çiştî, Muhammed Abdulhalim, *Hayât-ı Vahîduzzamân*, Karaçi 1957; Bîrîşîk, *Hint Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, s. 150-151.

⁸¹ bk. Fuyüzurrahmân, *Teârûf-i Kur'ân*, Lahor, ts., s. 252.

⁸² Kur'ân ve tefsirle ilgili eserlerinin tamamı basılmıştır (bk. Çiştî, a.g.e., s. 113-65).

eğitim sisteminin menfi etkisi altında kalan gençlerin Kur'ân üzerine sistemli bir şekilde eğilerek itikatlarını tashih etmeleri için hazırlanmıştır⁸³.

Kur'ân Tercümesi *Mûzihatu'l-furkân* ilk defa 1903 (1321) yılında Lahor'daki Matba'-i Ahmedî'de basılmıştır⁸⁴. Vahidüzzaman Han tercümedeki müşkil yerleri açıklamak için *Tefsîr-i Vahidî* adıyla kısa bir tefsir yazmış olup, bu ikisi tek bir cilt içerisinde verilmiştir. Tercümede kullanılan dil oldukça sade fakat ilmidir. Kendisi Arapça'dan Urduca'ya yaptığı tercüme ile şöhret yaptığından tercüme tekniği bakımından fevkalade başarılıdır. Tercüme tarzı olarak Şah Abdulkadir, Dihlevî'ye yakın bir tarz benimsemiş, ayetlerin tercümesini kendi içerisinde bütünlüğü olan parçalar halinde yapmıştır. Ancak tertip olarak ayetlerdeki kelime sırasını almamış Urdu dilindeki ifade kolaylığına dikkat etmiştir. Bu sebeple tercümede okunma anında bir kopukluk hissedilmemektedir. Ayrıca ilave açıklamalar için parantez kullanmıştır⁸⁵. Mesela Nahl suresi âyet 93'ü:

ولرشاء الله لنعلمكم أمة واحدة ولكن يضل من يشاء ويهدى من يشاء ولتسئلن عما كنتم تعملون

"*Ve eğer Allah dilese siz (hepiniz) bir tek ümmet yapardı (herkesin dini ve mezhebi bir olurdu). Fakat o kimi dilerse onu sapkın yapmakta, kimi de dilerse yola getirmektedir. Ve siz, dünya üzerinde yaptıklarınızdan (kıyamette) kesirkes sorulacaksınız.*" şeklinde tercüme eder. Toplum içerisinde dini ilimlerde mahir olan ve edebiyata aşinalığı bulunan ilim adamlarının Kur'ân tercümesi işiyle özellikle ilgilenmesi gerekmektedir. Gerek Nezir Ahmed gerekse Vahidüzzaman Han bu bakımdan bizim için iyi örneklerdir ve tercümedeki başarıları sadece bir alanda yetişmemiş olmalarıyla ilgilidir.

4. Pîr Kerem Şah Ezherî'nin Kur'ân Tercümesi

Pîr Kerem Şah Ezherî (1918-1997)⁸⁶ hem geleneksel medrese eğitimi almış hem de Câmiati'l-Ezheri bitirmiştir. Pakistan'da tasavvufî düşünce

bakımından toplum üzerinde etkisi olan bir aileden gelmektedir. Birelvî ekolüne mensup olmasına rağmen cemaat taassubu azdır. 1994 yılında yaptığım görüşmede 5 ciltlik tefsiri olmasına rağmen başlangıçta tefsir yazmak gibi bir niyetinin olmadığını, o vakit Kur'ân tercümesi hazırlamak için çalıştığını ifade etmiştir. Tefsir daha sonra gün yüzüne çıkmıştır. Ezherî hem "bâ muhâvere" hem de "satır altı lafzî" tercümelerin okuyucuya tam manasıyla faydalı olamaması sebebiyle Kur'ân tercümesi hazırlamaya yönelmiştir. Her iki metodun iyi yönlerinin alınması, noksan kalan yerlerin ise ikmâlî sonucunda iyi bir tercüme ortaya çıkarılabileceği düşüncesini ifade etmiştir. Ezherî'nin Kur'ân tercümesini hazırladığı dönemdeki benzer yönelişler diğer Hintli alimlerde de ortaya çıkmıştır. Ona göre Kur'ân tercümesi için diğer önemli bir problem, Kur'ân lafızları üzerinde derinliğine araştırma yapılmadan ve iyice düşünülmeden zahiri manasıyla tercüme edilmesidir.

Onun tercümedeki derinliğini birkaç örnekle ortaya koymak gerekirse meselâ o, Fâtihâ sûresindeki *رب العالمين* terkinin iyice anlaşılardan Urduca tercümelerin çoğunda "...âlemleri yetiştirip terbiye edene..." ve "...âlemlerin sâhibine ..." gibi tercüme edildiğini ifade eder. Halbuki "Rab" kelimesi mastardır ve asıl manası "تَبْلِغُ الشَّيْءِ إِلَى كَمَالِهِ حَسَبِ امْتِدَادِهِ الْأَزَلِيِّ شَيْئًا فَمَشِيئًا" *Bir şeyi ezeli istidadına göre adım adım en üst nokaya, kemale ulaştırmaktır*" ibaresinde açıklanmıştır. Buna göre âyetin mânası "[Bütün hamdler] âlemlerin tamamını kemâl mertebesine kadar ulaştırana [olsun]" demek olur⁸⁷. Yani Allah yarattığı ve var ettiği canlı cansız her şeye bir mükemmellik ve kemal vermiştir ki bu varlıklar kendilerine yüklenen veya yüklenebilecek olan görevleri hakkıyla yerine getirebilsinler. Aynı durum Fetih sûresinin ilk iki âyetinde de görülmektedir. Ezherî, herhangi bir fetih hâdisesi (Mekke'nin fethi veya başka fetihler) ile Resûlullâh'ın (s.a.) geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması arasında bir ilgi göremez. Konuyu Kur'ân merkezli olarak bir süre araştıran ve Kur'ân'daki müteradiflerine yönelen Pîr Kerem Şah şu sonuca ulaşır: ذنب kelimesinin manası sadece "günah" değildir. Allah, kendisine peygamberlik verdiği Hz. Mûsâ'dan, Firavun'a giderek kendisinin peygamber olduğunu söylemesini ve dinini tebliğ etmesini isteyince, Mûsâ korkusunu ortaya koyar ve daha önceki bir olaydan dolayı kendisini suçlu tanıdıklarını bildirir. Ancak

⁸³ O çok önemsedığı bu derlemesinin hazırlanış gayesi hakkında şöyle der:

"...O vakit ben iman ehlini koruyup muhafaza etmek için Rabbimin ilhâmıyla Kur'ân'ı konularına göre bablara bölerek bir eser vücûda getirmenin faydalı olacağı kanaatine vardım. Bu şekilde ilk olarak isbât-ı Bârî, tevhid ve sıfât-ı İlahî ile ilgili âyetleri bir araya getirdim. Ardından inanç konularını, nübüvveti, fikhî hükümleri, kasas ve emsâli, ahlâk ve diğer müteferrik konuları bab başlığı yaptım. Kur'ân'ı bu şekilde tertip etmekteki gayemiz şuydu: Eğer küçük yaştaki çocuk ve gençlerimiz baştan üç dört babı anlayarak okurlarsa akidelerini sağlamlaştırıp kendilerini İslâm muhâliflerinin sapıncı düşüncelerinden koruyabileceklerdi..." (bk. Vahidüzzaman, *Tebvîbu'l-Kur'ân*, Lahor 1983, I, 6-7).

⁸⁴ Sâliha, *a.g.e.*, s. 272-3; Ahmed Han, *a.g.e.*, s. 265-6.

⁸⁵ Sâliha, *a.g.e.*, s. 273-277

⁸⁶ Ahmed Bahş, Hâfiz, "Ziyâu'l-ümmet Ek İnkılâb Âferin Şahsiyyet",

Makâlât-ı Kerem Şah Ezherî, Lahor 1990; Muhammad, Ghulam Abdul Haq, "Obituary- Pir Muhammad Karam Shah al-Azhari", *Islamic Studies*, XXXVII/2 (İslâmâbâd 1998), 271-272.

⁸⁷ Ezherî, *Pir Kerem Şah, Ziyâu'l-Kur'ân*, Lahor 1402, I, 22.

Allah yine de gitmesini ister. İşte bunu ifade etmek için "وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ" (*Onların bana yönelik suç isnatları bulunmaktadır. Bu sebeple beni öldürmelerinden korkuyorum*) cümlesini kullanır⁸⁸. Burada "zenb" kelimesi doğrudan suç veya günah değil de ona isnad edilen bir "suç zannı, suç isnadı ve ilzâmı"dır. Buna göre Fetih sûresinin ilk iki âyeti "Yakînen, biz sana muhteşem bir fetih verdik tâ ki Allah senden, üzerine (gerek hicretten önce ve gerekse hicretten sonra) getirilen ilzamları (atılan suçları) uzak kılsın..." demek olur⁸⁹. Böyle olunca da Kerem Şah Mekke'nin fethi ile âyetin geri kalan kısmı arasındaki mana kopukluğunu gidermiş olur⁹⁰.

Pir Kerem Şah'ın müstakil olarak da basılan Kur'an tercümesindeki bazı yenilikler ve derinlik sebebiyle ilim çevreleri "Ziyâu'l-Kur'an tefsirinin en büyük özelliği içindeki Kur'an tercümesidir" değerlendirmesini yapmıştır⁹¹. Kerem Şah görüşümüzde, tercümesinin beğeni toplaması üzerine dostlarının ısrârını kıramayarak tefsir yazmaya başladığını ve tefsirin yazımını ağır bir tempo ile sürdürerek ikmal ettiğini ifade etmiştir⁹². Pir Kerem Şah Kur'an tercümesinde çok acı bir Urduca kullanmıştır. Ayetlerin tercümesinde önceki lafzî ve satır altı tercümelerde olan kopukluk yoktur. Bir başka husus ta Kur'an ile ilgili tercüme ve tefsir türü çalışmalarını aceleyle yapmaması hem anlam hem de ifadenin oturması için çaba göstermesidir.

5. Ebü'l-A'lâ Mevdûdî ve Kur'an Tercümesi

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî (1903-1979)⁹³ Haydarâbâd-Dekken doğumludur. Kendisini özel olarak yetiştirmiş bir ilim, fikir ve siyaset adamıdır. Mevdûdî'nin neredeyse bütün çalışmaları Batı dünyasının müslümanlar üzerindeki tesirini dikkate alan bir bakış gözlenir. Bu sebeple eserlerinin Batı dillerine çevrilmesine ve eğitilmiş kesim arasında yayılmasına

özel önem atfetmiştir. Kur'an tercümesi ve tefsiri çalışmalarında bu bakış kendisini daha net olarak göstermektedir. Hindistan ve Pakistan'daki hedef kitlesi olan müslüman kimlikli orta-tabaka, İngilizlerce yapılandırılan modern eğitim kurumlarında yetişen ve iç dünyalarında dine dair güçlü hisler taşımayan kimselerden oluşmaktadır. Onun döneminde misyonerler on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllardaki kadar güçlü faaliyet yürütmeseler de önceki faaliyetler sebebiyle değişime uğrayan ailelerden gelen gençler ağırlıklı olarak yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştı. Bu nesil daha büyük bir fikri ve dini buhran içerisindeydi.

Mevdûdî, *Tercüme-i Kur'an-ı Mecîd Ma'a Muhtasar Havâşî* adını verdiği Kur'an tercümesine 1942 yılında başlamış 1949 yılında Mültân cezaevinde tamamlamıştır. Basımı ise ilk olarak 1969 yılında gerçekleşmiştir⁹⁴. Çalışmasında hedef olarak orta tabakanın Kur'an'ın mefhumunu anlamalarını sağlamayı ve Kur'an'ın insanlar üzerinde oluşturmak istediği tesiri meal ve tefsir yoluyla onlar üzerinde oluşturmayı seçmiştir⁹⁵. Mevdûdî okuyucusu üzerinde, Kur'an'ın ilk nazil olduğundaki muhataplarına yaptığı te'siri yaptırmak için bölgede yaygın olan tercüme ve tefsir usûlünü terketmiş ve kendisine göre bir usûl geliştirmiştir. İlk olarak lafzî⁹⁶ tercüme yerine serbest tercüme tercih ederek Kur'an'ın akıcılığını ve akıcılık sebebiyle oluşan dinamik manayı yansıtmak istemiştir⁹⁷. Nasıl ki Arapların büyük bir kısmı Kur'an'ın üslup ve belâğatı-

88 eş-Su'arâ 26/14.

89 Yani, müşrikler onu yeni bir din uydurmakla, insanları yoldan çıkartmakla ve sapıtmakla suçluyorlardı. Halbuki o Allâh'a iftira atmamış, ve Allâh'ın destegiyle iki kişi olarak çıktığı Mekke'ye koca bir ordu ile gelmişti. Böylece müşriklerin iftirâları boş çıkmış oldu. bk. Ezherî, a.g.e., IV, 531-534.

90 Onun Kur'an tercümesiyle ilgili bazı görüşleri Hafız Ahmed Bahş'ın makalesinde de yer almaktadır ("Ziyâu'l-ümme Ek İnkilâb Âferin Şahsiyyet", *Makâlât* (Pir Kerem Şâh Ezherî), Ziyâu'l-Kur'an Publications, Lahor 1990, 72-6). Kerem Şah'ın bu tercihi Birelvî cemaatinin aşın Hz. Peygamber sevgisi ile de uyumaktadır. Onlara göre Hz. Peygamber'in gerek peygamberlik öncesi gerekse peygamberlik sonrasında zelle kabilinden bile olsa bir günahı sadır olmamıştır. Aynı durum diğer peygamberler için de geçerlidir. Buna rağmen yukarıdaki ayeti yorumu başanlı bir tevcih olarak gözükmektedir. Başka pek çok Kur'an tercümesinde ve tefsirinde böylesi bir tevcihi bulmak mümkün değildir.

91 Ahmed Bahş, a.g.m., 76.

92 Ahmed Bahş, a.g.m., 71.

93 Hayatı ve düşüncesi için bk. Birişik, Abdulhamit, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî", *Çağdaş İslâm Düşüncüleri* (ed. Cağfer Karadaş), Bursa 2003, s. 51-71.

94 Kur'an tercümesinin baskıları için bk. Ahmed Han, *Urdu Terâcim*, s. 29-31.

95 Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, Lahor 1991, I, 6.

96 Satır altına âyetteki kelimenin karşılığı verilerek yapılan tercüme şekli. Mevdûdî lafzî tercümenin bazı iyi yönlerini itiraf etmekle birlikte pek çok eksikliği bulunduğunu, üstelik bu tarzda piyasada pek çok tercüme bulunduğunu ifade etmiştir (bk. *Tefhimü'l-Kur'an*, I, 7).

97 Mevdûdî konuyla ilgili şöyle der:

"Çünkü motamot tercüme okunurken cümlelerin akışı kesildiği gibi dilin edebî güzelliği de yok olmaktadır. Böylece Arapça'nın belâgat ve etkileyiciliğinden okuyucu mahrum kalmaktadır. Kur'an satırları altında cansız bir tercüme bulunduğundan dolayı okuyucu bu tercüme okurken ruhu vecde gelmemekte, tüyleri ürpermeyip, gözlerinden yaş akmamakta, velhasıl içinde fırtınalar kopmamaktadır. Öyle ki okuyucu, Kur'an'ın akli ve düşüncüyü fetheden, kalbin derinliklerindeki ince noktaları etkisi altına alan üslubunu hissetmemektedir. Değil okuyucuda bu tür tesirler uyandırmak, zaman zaman bu kitabın herkese meydan okuyan eksiksiz söz olduğundan bile kuşkuya kapılmaktadır. Tüm bunların nedeni, lafzî tercümenin, eleğin altından akan kuru parçalar olup, Kur'an'ın ruhunun, edebî ve büyüleyici üslubunun yukarıda kalmasındandır. Gerçekten de bu üslubu hiçbir lafzî tercümenin aktarabilmesi mümkün değildir. Oysa Kur'an'ın etkileyiciliğinde, onun saf mesajı ve bahsettiği konularla birlikte büyüleyici üslubunun da payı vardır. Bu edebî üslub, kaya gibi sert kalpleri dahi adeta bir mum gibi eritmiştir. Bu İlahî Kelâm, bir yıldırım gibi tüm Arabistan halkını tesiri altına almış ve en aşın muhaliflerine bile kendisini kabul ettirmiştir. Hatta bu kimseler, bu büyüleyici kelâmın etkisi altında kalmaktan korkup, onu dinlemekten çekiniyorlardı. Şayet Kur'an böyle bir özelliğe sahip olsaydı ve motamot tercümelere benzeseydi, Arapların kalplerini kolayca yumuşatması ve kalplerini fethetmesi mümkün olmazdı." (bk. *Tefhimü'l-Kur'an*, I, 7-8).

na hayran olup ona teslim olmuşlarsa aynı etki bir ölçüde Urduca ile sağlanmaya çalışılmıştır. *Tefhimü'l-Kur'ân*'da da aynı tercüme yöntemini kullandığı için orada yazdığı girişte tercüme yöntemiyle ilgili bir hayli detay vermiştir. Mevdûdî metodunu anlatırken konuyu şu şekilde bağlar:

"Doğrudan motamot tercüme etmek yerine, Kur'an'ı apaçık (mübîn) Arapça'dan, apaçık (mübîn) Urduca'ya aktarmaya çalıştım. Arada kopukluklar oluşmaması için de konuşma dilini yazı diline dönüştürdüm. Bunu yaparken İlahî kelâmın anlam ve karşılığını, güzelliğini ve büyüleyici etkisini açıkça ve gücüm nispetinde okuyucuya da vermek için uğraştım. Motamot tercümenin sınırlarından çıkmaya cesaret edip, bu serbest tercüme yöntemini uygularken, Kur'an'ın anlamını ne eksik ne de fazla aynen aktarmaya çalıştım. Bu kitabın Allah'ın kelâmı olması hasebiyle, bu serbest yöntemi korka korka kullandım ve imkanım nispetinde ve ihtiyatla Kur'an'ın orijinal metnini, anlam sınırlarına tecavüz etmeksizin çevirerek, *Tefhimü'l-Kur'an*'ın "Meal" bölümünü hazırladım.⁹⁸

Mevdûdî Kur'an tercümesinde ayetleri tek tek tercüme etme yerine aralarında anlam birliği olan ayetleri gruplamış ve harmanlayarak tercüme etmiştir. Bu sebeple ayetlerdeki tek tek lafızların karşılığını çeviri metninde bulmak bazen mümkün olmaz. Ancak bu sayede ayetler arasındaki irtibatlar daha sağlam kurulmuş, kopukluklar giderilmiş ve okuyucuya daha net bir tablo sunulmuştur. Eğer ayetler tek tek alındığı taktirde anlam tamamlanıyorsa ayetleri bölme gibi bir ihtiyaç duymamıştır. Mesela Hud suresinin ayetlerini (1-4, 5-6, 7-8, 9-11, 12, 13-14, 15-16, 17, 18-24, 25-31, 32-34, 35, 36-37, 38-39, 40-41, 42-43, 44, 45-47, 48, 49, 50-52, 53-57, 58, 59-69, 61, 62, 63-64, ...102-108, 109, 110-115, 116-119, 120-123) şeklinde gruplara bölerek tercüme etmiştir.

Mevdûdî'nin Kur'an tercümesi, Kur'an'ın zengin his ve bilgi dünyasında dolaşmak, onun mesajlarını içselleştirmek, onunla hemhal olmak ve onu hissetmek isteyenler için bir hazine gibidir. Bu tercüme ilmi çalışma yapmak ve Kur'an lafızlarının motamot karşılığını bulmak isteyenlere birinci derecede tavsiye edilmeyebilir. Bunun nedeni lafzî karşılıkların atlanması, kavramlara keyfi manalar verilmesi, genellemelere gidilmesi gibi bir düşünceye dayanmamaktadır. Bu açılardan da tercüme beşer takatince "mükemmel"dir. Ancak bir kısım başka meal kadar bu hususlara odaklanılmamış ve merkeze "lafzî motamot karşılık bulma" isteği konulmamıştır. Ülkemizde Mevdûdî'nin mealini Türkçe'ye aktarma çalışmalarının olduğunu biliyoruz. Umarız bu çalışmalar Mevdûdî'nin meal yazarken ortaya koyduğu gerekçelerin gerçekleşmesini sağlar ve okuyucunun karşısına akıcı ve açık bir Türkçe ile çıkar.

VI- Değerlendirme ve Sonuç

Uzun bir zaman dilimi içerisinde Hz. Peygamber'e vahyedilen Kur'an ayetleri sadece belli bir kesime ve zümreye yönelik mesajlar içermemektedir. Eli kalem tutmamış ümmî bir insan onun muhatabı olduğu gibi orta derecede bilgi ve kültüre sahip olan biri de, ilim ve felsefenin zirvesindeki de onun muhatabı olmada müsavidir. Hint İslâm toplumuna baktığımızda, bazı müslümanların, Mekke'nin ileri gelenlerine Kur'an-ı Kerim okuyup İslâm'ı anlattığı esnada yanına gelen a'mâ Abdullah İbn Mektûm'u beklettiği için uyarılan bir Peygamber'in ümmeti oldukları halde uyarıyı unutarak, dini ilmin kaynağı olan Kur'an'ı ve hadisleri sadece belli bir kesime mal etme gafletine düşmüş olduğunu görmekteyiz. Bu anlayış gerek Hint İslâm toplumunda gerekse diğer müslüman toplumlarda derin yaralar açmıştır. Toplumsal ihtiyacı ve açığı fark ederek kendi yararları doğrultusunda mahalli dillerde yayın yapan Batılıların çalışmalarını görüp durumu kavrayan müslümanların yaptıkları çalışmalar geç kalmış olsa da toplumsal bir ihtiyaca cevap vermiştir. İngiltere'de 1813 kanunu tartışmaları esnasında Genel Vali Warren Hastings'in "Hindistan'ı etkin bir biçimde yönetmek için kişi Hindistan'ı sevmelidir; Hindistan'ı sevebilmek için kişi halkla ilişki kurmalıdır; Hindistan halkıyla ilişki kurabilmek için kişi hint dillerini öğrenmelidir."⁹⁹ sözü halka ulaşmanın yolunu göstermesi bakımından gerçeği çok açık bir biçimde vurgulamaktadır. Müslüman din ve ilim adamlarından daha atak davranarak mahalli dilleri öğrenen ve bu dillerde yayın yapan Batılılar bir yandan yönetimine talip oldukları toplumun dilini, dinini, örf, adet ve kültürünü öğrenirken öte yandan da ilimdeki insiyatifi ellerine geçirmişlerdir. Bunun neticesinde müslümanlar uzun yıllar pasif durumdan, savunmacılık ve tepkiselcilik psikolojisinden kurtulamamışlardır. İlmî çalışmalarda tabii akışın bozulmasıyla da İslâm toplumunun büyük bir kesimi sağlıklı düşünmekten ve üretmekten uzaklaşmıştır. Her şeye rağmen kendisini vaktinde toparlayan ve normalleşen ilim adamları Batı'yı ve toplum üzerindeki etkisini doğru okumuş; bunun neticesinde doğru tepki vermişlerdir. Bunlar tarafından telif edilen eserler toplumun normalleşmesine müsbet katkı sağlamıştır.

Misyonerliğin ve erken dönem oryantalizminin uygulama alanı olarak seçilen Hint alt kıtasında yürütülen ilmi çalışmaların Osmanlı'nın son dönem, Cumhuriyet'in ise ilk dönem uleması tarafından takip edildiğini Sebülürreşad ve Sırât-ı Mustakîm gibi dergiler vasıtasıyla bilmekteyiz. Ancak aradaki

⁹⁸ *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 7, 10.

⁹⁹ bk. Kulkarni, V.B., *British Statesmen in India*, Orient Longmans Ltd., Calcutta 1961, s. 25.

karşılıklı sıcak ilmi ilişkiler 1930'lu yıllarda kesilme durumuna gelmiş, 1975-1980 sonrasında başlayan kıpırdanma ise kemal noktasına varamamıştır. Kaldı ki, Hint alt kıtası geniş İslâm coğrafyası içerisinde Türk dünyasına ve Türkiye'ye anlayış olarak en çok benzeyen ve en yakın olan yerdir¹⁰⁰. Bu bölgede Türkler'in uzun yıllar hüküm sürmesi, hakim dil olan Urduca'nın Türkler tarafından oluşturulması ve dilin, yapısı itibarıyla Türkçe'ye benzemesi bir ilgi unsuru olurken fıkhi mezheb olarak çoğunlukla Hanefi olmaları da anlayış benzerliğini göstermektedir. Şu anda Türkiye, Batı dünyası ile en çok ilişki içerisinde olan müslüman ülkesi olması sebebiyle Hindistan'ın 1800'lü yıllarda yaşadığı süreci biraz farklı bir biçimde yaşamaktadır. Hint alt kıtasında misyonerlik faaliyetlerini etkisiz kılmak için topluma yayılan Kur'an'ın ve dini eserlerin çevirileri nasıl bir çare olarak düşünülmüş ve iyi bir iş görmüşse aynı şekilde misyonerlik faaliyetleri ve tabii etkileşim sonucunda Batı düşüncesi ile karşı karşıya kalan insanımızı ve gençlerimizi kendi dininin kaynağı olan Kur'an ile tanıştırmak ciddi bir yarar sağlayacaktır.

Bütün bu sebeplerden dolayı ülkemizde yetkin ilim adamları tek tek veya heyet halinde dil ve anlatım bakımından tatminkar Kur'an tercüme ve tefsirleri hazırlamaya önem vermeli, bunu yaparken de hem tefsir literatüründen hem mevcut Türkçe ter-

cümelerden hem de başka dillerdeki çevirilerden yararlanmalıdır. Yapılacak çalışmalarda Hint alt kıtasında yapılan Kur'an çevirilerinin metot, anlama ve yorum bakımından ilim adamlarına azımsanmayacak bir katkı sağlayacağı muhakkaktır. Batı dillerinden Türkçe'ye aktarılan Kur'an tercümelerinden Hintli Muhammed Hamidullah'ın *Aziz Kur'anı* ile uzun yıllar Hindistan'da yaşayan Polonya asıllı mühtedi Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı* ve ailesi itibarıyla Orta Asya kökenli olan Pakistan vatandaşı Mevdüdî'nin Urduca'dan çevirilen *Tefhîmü'l-Kur'anı* Hint ulemasının yaptığı çalışmalara bir ilginin olduğunu göstermektedir. Ancak bunların yeterli olmadığını söylememiz gerekmektedir. Şah Abdulkadir Dihlevî'nin Şeyhü'l-Hind Mahmud Hasan tarafından düzenlenen ve zenginleştirilen Kur'an tercümesini dilimize aktarmak ve/veya yapacağımız Kur'an tercümelerinde gerek metod gerekse muhteva olarak bundan yararlanmak ülkemizdeki çalışmalara bir katkı sağlayacaktır. Şeyhü'l-Hind Mahmud Hasan bu meal üzerindeki çalışmalarını I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı'ya destek verdiği için Malta'ya sürgüne gönderildiğinde meşhur Malta sürgünlerinin arasında ikmal etmiştir. Böylesi bir çalışmayla iki toplum arasındaki duygusal bağ da yeniden kurulmuş ve güçlendirilmiş olacaktır.

¹⁰⁰Hint alt kıtasında bulunduğumuz yıllarda bölge halkının ve ilim adamlarının Türklere olan sevgisini ve bunun tezahürlerini sürekli olarak hissettik ve yaşadık.